

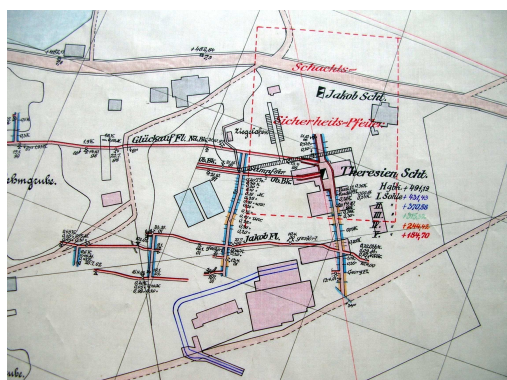
Utworzenie Muzeum Górnictwa i Sportów Motorowych w obiektach szybu „Teresa” w Wałbrzychu jako forma rewitalizacji terenów poprzemysłowych w Wałbrzychu z wykorzystaniem dla celów turystycznych i dydaktycznych

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono górnictwą historię szybu „Teresa” i jego otoczenia, likwidację górnictwa w tym rejonie oraz opis przekształcenia budynków powierzchniowych w Muzeum Górnictwa i Sportów Motorowych.

1. Historia górnictwa wałbrzyskiego ze szczególnym uwzględnieniem górnictwa w rejonie szybu „Teresa”

Najstarszy archiwalny przekaz świadczący o wydobyciu węgla w Zagłębiu Wałbrzyskim ukazał się w 1434 r. i dotyczył Nowej Rudy. Natomiast pierwszy archiwalny przekaz dotyczący Wałbrzycha pochodzi z 1536 r. W rejonie szybu „Teresa” eksploatacja prowadzona była przypuszczalnie już w XVI w., podobnie jak w całym rejonie obecnego obszaru miasta. Udokumentowana informacja o istnieniu na tym terenie kopalni podziemnej pochodzi z lat 40-tych XVIII w. Kopalnia była własnością von Craussa, właściciela ziemskiego, który według ówczesnego prawa był również właścicielem pokładów węgla zalegających w jego ziemi. Rejon szybu „Teresa” obejmuje obecne dzielnice Wałbrzycha – Kozice i Rusinową. Na obszarze tym działały kopalnie: **Glückauf** - kopalnia ta rozpoczęła (lub wznowiła działalność) w 1772 r. po uzyskaniu przez Craussa zezwolenia na prowadzenie robót górniczych, wydanego przez Wyższy Urząd Górniczy we Wrocławiu na podstawie Ustawy Górniczej z 1769 r. Złoże było udostępnione sztolniami na poziomach +479 m, +464 m, systemem wyrobisk w pokładach oraz licznymi szybami wentylacyjnymi i wydobywczymi. **Bergrecht** - eksploatowana od 14.10.1772 r., z całym systemem sztolni,

Rys. 1. Fragment mapy terenu szybu „Teresa” z 1902 r

Rys. 2. Budynek nadszybowy z wieżą oraz budynek maszyny wyciągowej szybu Teresa, stan obecny

wyrobisk w pokładach i szybów. **Gnade Gottes** – kopalnia ta pracowała od 05.08.1771 r. Jej strukturę tworzyła sztolnia na poz. +479 m z sześcioma szybami o głębokości do 20 m oraz siecią chodników w pokładach. **Neue Gnade Gottes** – rozpoczęła pracę od 20.05.1776 r. W jej strukturę wchodziła również sztolnia na poz. +479 m, +464 m, szyby o głębokości od 16 do 22 m. Warto odnotować, że w 1781 r. starosta górniczy dla Śląska, hrabia von Reden w

swoim sprawozdaniu ocenił pracę tych kopalń jako wzorową i przynoszącą znaczne zyski. **Cesar** - Tak jak w poprzednio wymienionych kopalniach, kopalnia „Cesar” rozpoczyna swoją działalność po uzyskaniu prawa prowadzenia robót górniczych przez Śląski Wyższy w Urząd Górniczy we Wrocławiu. Prawo nadano w 1773 r. Kopalnia pracowała w oparciu o sztolnię na poz. +479m i sztolnię „Glückauf” na poz. +464 m. W 1797 r. kopalnie „Cesar” i „Glückauf” połączono w jedno konsorcjum i przyjęto nazwę kopalni „Cesar”. Po połączeniu wszystkich kopalń w jedną strukturę górniczą pod nazwą „Cesar” największe wydobycie osiągnięto w 1842 r. – wynosiło ono 5 007 ton węgla rocznie. Szyb „Teresa” kopalni „Cesar” zgłębiono w 1841 r. do poz. +431 m. Jako urządzenie wyciągowe zastosowano kołowrót. W latach 1864–1867 wybudowano kotłownię i maszynę parową. W wyniku modernizacji kopalnia zwiększyła wydobycie roczne – w 1912 r. do 90 380 ton przy zatrudnieniu 428 pracowników (ryc.1). W 1921 r. kopalnia „Cesar” została odkupiona przez Gwarectwo Hochbergów. W 1945 r. nieczynną kopalnię „Cesar” z szybem „Teresa” przyłączono do kopalni „Thorez” W 1953 r. podjęto decyzję o powtórnej eksploatacji w polu „Teresa”. Szyb „Teresa” pogłębiono do poz. +50 m (1958 r.).

2. Zabudowa powierzchni działki przy szybie „Teresa”

W 1990 podjęto decyzję o likwidacji Wałbrzyskiego Zagłębia Węglowego. Na powierzchni pola szybu „Teresa” było wiele budynków i urządzeń, które budowano przez ostatnie kilkadziesiąt lat. Były to: basztowa murowana wieża wyciągowa z 1864 r. z wieżą stalową zastrzałową z 1930 r., budynek maszyny wyciągowej, maszyna wyciągowa zbudowana w 1924 r. w Hucie Donnersmarcka w Zabrzu, przeniesiona w latach 50-tych XX w. z szybu Tytus, kotłownia, budynek biurowy z łaźnią, budynki magazynowe, rozdzielnia, wentylatory, sprężarki, warsztaty i wiele innych przybudówek, których liczba systematycznie wzrastała. Budynek nadszybia szybu „Teresa” (ryc.2) decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 25.07.1991 r. został wpisany na listę zabytków pod numerem 824/Wł. W 1997 r. dochodzi do sprzedaży terenu i budynków Przedsiębiorstwu Handlowo-Usługowemu „Jerzy Mazur” Sp. z o.o. Przedsiębiorstwo angażując ogromne środki techniczne, a przede wszystkim finansowe. Organizuje w tych obiektach salon sprzedaży samochodów wraz z całym niezbędnym zapleczem i serwisem napraw.

3. Utworzenie Muzeum Górnictwa i Sportów Motorowych na terenie szybu „Teresa” w Wałbrzychu

A. Część górnicza

Przedsiębiorstwo wyremontowało z zachowaniem zaleceń konserwatora basztową wieżę murowaną wraz z jej wnętrzem oraz zastrzałową wieżę stalową, budynek maszyny wyciągowej oraz zabytkową maszynę wyciągową (ryc.3, 4). Nagromadziło wiele eksponatów górniczych, takich jak np. wózki kopalniane, sprzęt ochronny, mundury górnicze z odznaczeniami, urządzenia i narzędzia górnicze oraz książki i dokumenty z zakresu górnictwa. Wszystko to jest bardzo ładnie eksponowane w hali maszyny wyciągowej oraz na nadszybiu. (ryc.5).

Rys. 3. Koło pędne maszyny wyciągowej szybu „Teresa” z 1923 r., stan obecny

Rys. 4. Fragment ekspozycji motoryzacyjnej w budynku maszyny wyciągowej

B. Część motoryzacyjna

Ze względów na osobiste zainteresowania Pana Jerzego Mazura oraz charakter działalności gospodarczej Przedsiębiorstwa utworzono na omawianym terenie również Muzeum Sportów Motorowych. Wyeksponowane auta rajdowe obecnie są ozdobą Muzeum. Są tam również kombinezony Mistrzów Europy Krzysztofa Hołowczyca i jego pilota Macieja Wisławskiego. Jest kombinezon nieżyjącego już rajdowca Mariana Bublewicza i jego osobiste pamiątki. Mnóstwo dyplomów, pucharów, odznaczeń, plakatów uzupełnia kolekcję muzealną. Jest żuźlowy motocykl z koniecznymi do startu akcesoriami. Ozdobą kolekcji są pamiątki osobiste Pana Jerzego Mazura związane z jego osobistymi sukcesami w rajdach krajowych i zagranicznych (ryc.6).

Rys. 5. Zabytkowe lampy górnicze.

Rys. 6. Trofea sportowe Jerzego Mazura.

Całość Muzeum stanowi unikalny zestaw ekspozycji historycznej w warunkach budownictwa górniczego. Wzajemne współlistnienie eksponatów sportów motorowych i górniczych świadczy o wyjątkowości tego miejsca. Pokazuje zagrożenia życia, które na każdym kroku czyha na górników i kierowców rajdowych.

4. Wnioski końcowe

Utworzenie Muzeum Górnictwa i Sportów Motorowych przy szybie „Teresa” w Wałbrzychu jest przykładem sensownego wykorzystania obiektów przemysłowych. Wzorem jest osobiste zaangażowanie organizacyjno-techniczne i finansowe właściciela obiektu, Jerzego Mazura. Konieczne jest wprowadzenie regulacji prawnych na temat pomocy materialnej w formie np. refundacji poniesionych kosztów, ulg podatkowych, itp., osobom, które zaangażowały swój potencjał twórczy i finansowy w ratowanie zabytków.

Literatura

- Januszewski S. 1987: Zabytki techniki górniczej Dolnośląskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego. Wałbrzych.
- Jaros J. 1984: Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich. Katowice 1984.
- Piątek E., Piątek Z. 1992: Studium historyczno-techniczne zabytkowej infrastruktury kopalni węgla kamiennego „Thorez” w Wałbrzychu. Część I: Zespół przemysłowo-architektoniczny „Teresa”. Wałbrzych 1992.
- Pięć wieków węgla kamiennego na Dolnym Śląsku 1978. Wałbrzych.
- Materiały dostarczone przez Pana J. Mazura.
- Materiały będące w dyspozycji Muzeum w Wałbrzychu.

The creating Mining and Motor Sports Museum in ”Teresa” shaft buildings in Wałbrzych like form of revitalizing industrial surfaces for touristical and didactical ideas

The article presents of mining history of the „Teresa” shaft and it’s neighborhood, liquidating of the mining in his environs and description of transformation of surface buildings in Mining and Motor Sports Museum.